

Riitta Tanskanen
Liisa Piironen

PACE-asenne erityislasten kanssa työskentelyssä

**Aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutteista keskustelua aivoista aivoihin.
"Te aikuisethan rakastatte meidät lapset ihan hengiltä"**

KOHOKOHDAT

1. Opettaja ei ole terapeutti, mutta hän voi käyttää työssään terapeutista PACE -asennetta, jolloin hän vastaa lapsen uhmaan hyväksynnällä. Kun aikuinen sanoittaa lapsen vaikeita tunteita, saa lapsi kokemuksen turvallisesta vuorovaikutuksesta.
2. Oppimisympäristöön kuntouttavalla toiminnalla tavoitellaan sitä, että kun lapsi oppii sanoittamaan hankaliakin tunnetiloja ja kokemuksia sekä käyttämään rakentavia keinoja tunteidensa käsittelemiseen ja hallitsemiseen, häneltä vapautuu energiaa uuden oppimiseen ja ryhmässä toimimiseen. Vanhan sisäisen työskentelymallin rinnalle rakentuu uudenlaisia malleja, ja lapsi alkaa ottaa vastaan uusia kokemuksia ja uusia tunteita. Lapsi oppii uudenlaisen tavan olla vuorovaikutuksessa.
3. PACE-asenteen mallintaminen perheelle sekä muille lapsen kanssa toimiville aikuisille edesauttaa lapsen kokemusta kuulluksi tulemisesta.
4. Oppimisympäristöön kuntouttavassa toiminnassa olennaista on moniammatillinen yhteistyö koulun arjessa; psykologi, kuraattori, opettaja ja ohjaaja työskentelevät tiiminä. Tällöin mahdollistuu tehokas kuntoutus lapsen omassa toimintaympäristössä. Oppimisympäristöön kuntouttava toiminta antaa tehokkaan vaihtoehdon kuntouttaa haastavasti käyttäytyviä lapsia perinteisen psykiatrisen hoidon ja lastensuojelun rinnalla.

Joensuun kaupungin alakouluissa käynnistetyksyllä 2015 haasteellisesti käyttäytyvien lasten moniammatillinen oppimisympäristöön kuntouttava toiminta. Toiminta on poikkeuksellinen nykyisessä perusopetuksen kentässä vahvan resursoinnin ja kuntoutuksellisen otteen vuoksi. Tässä artikkelissa kuvataan kokemuksia kolmelta ensimmäiseltä toimintavuodelta.

Kuntouttavaan toimintaan ohjautuvien lasten haastavan käyttäytymisen taustalla on usein neuropsykiatrisia vaikeuksia ja myös hankalia traumakokemuksia. Oppimisympäristöön kuntouttavassa toiminnassa käytetään työmenetelmänä moniammatillista lähestymistapaa ja perhetyötä. Työskentelyä ohjaa vuorovaikutteisen kehityopsykoterapian (Dyadic Developmental Psychotherapy)

"PACE-asette". PACE - asenne tarkoittaa sitä, että aikuinen vastaa ja reagoi lapsen haastavaan käyttäytymiseen empaattisesti ja hyväksyvästi ja sanoittaa lapsen tunnetiloja. PACE-asetteen mallintaminen perheelle on tärkeää, koska lapsi tarvitsee turvallisia vuorovaikutuskokemuksia sekä hyväksyviä ja empaattisia kohtaamisia ennen kaikkea omien vanhempiensa kanssa. Lisäksi jatkuva yhteydenpito lapsen verkoston muihin toimijoihin on osa toimintaa. Oppimisympäristöön kuntouttavalla toiminnalla tavoitellaan sitä, että moniammatillisen yhteistyön ja tiiviin perhetyön kautta lapsi saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja sen myötä luottamus aikuisiin rakentuu vähitellen.

Asiasanat:

PACE-asette, moniammatillisuus, neuropsykiatrisen oireilu, perusopetus, kuntouttava toiminta

JOHDANTO

Tässä artikkelissa kuvataan kolmen ensimmäisen toimintavuoden kokemuksia haastavasti käyttäytyvien lasten kuntouttamisesta perusopetuksessa. Moniammatillisen kuntouttavan toiminnan tarkoituksena on vastata kasvatuksen ja opetuksen kentältä nousevaan tarpeeseen kuntouttaa erittäin haastavasti oireilevia lapsia kouluympäristössä. Luokkamuotoisessa kuntoutuksessa on mukana kerrallaan enintään kymmenen lasta, ja kuntoutusjakson pituus on 0,5-2 vuotta. Opetusryhmässä on 3-4 lasta. Koulun moniammatillisen työryhmän muodostavat opettajat, koulunkäynninohjaajat, psykologi sekä kuraattori.

Työskentelyn tavoitteena on kuntouttaa oppilasta toimimaan oppimis-

ympäristössä ja vahvistaa hänen taitojaan järjestämällä muun muassa sosiaalisia ja tunnetaitoja kuntouttavia yksilö- ja ryhmätuokioita. Opettajan työtä ohjaa opetussuunnitelma, ja jokainen oppilas on erityisen tuen piirissä yksilöllisin tavoittein. Työskentely haastavasti oireilevien lasten kanssa tapahtuu terapeutin "PACE-asetteen" avulla, jossa lapsi kohdataan koulun arjessa leikkisän (Playful), hyväksyvän (Accepting), uteliaan (Curious) ja empaattisen (Empathic) vuorovaikutuksen kautta. PACE - asenne tarkoittaa toimintamallia, jossa aikuinen vastaa ja reagoi lapsen haastavaan käyttäytymiseen empaattisesti ja hyväksyvästi ja sanoittaa lapsen tunnetiloja. Henkilöstön täydennyskoulutus on nähty tärkeäksi ja koko työtiimi on koulutettu muun muassa AVEKKI-toimintatapamalliin, joka tuo turvalliset puitteet uhka- ja väkivaltatilanteiden hallintaan ja ennen kaikkea niiden ennaltaehkäisyyn.

Oppimisympäristössä toimiminen vaatii oman toiminnan ja omien tunteiden säätelyn taitoa sekä vuorovaikutuksessa olemista toisten ihmisen kanssa. Kuntouttavaan toimintaan ohjautuvilla lapsilla on käyttäytymisessään haasteita, jotka vaikeuttavat ryhmässä toimimista. Esikoulussa ja koulussa ryhmässä toimiminen on näyttäytynyt erityisen vaikeana, jopa mahdottomana.

Kuntouttavassa toiminnassa ryhmäkoko pidetään pienenä, koska lapset tarvitset alkuun yksilöllistä hoivaa ja kuntoutusta. Heillä ei ole vielä aluksi kykyä toimia osana ryhmää, ja heillä voi olla paljon pienen lapsen tarpeita ja toisaalta hyvin vähän kapasiteettia säädellä omaa käyttäytymistään. He pelkäävät kohdata omia tunteitaan, ja heillä on

heikko luottamus aikuisen kykyyn ratkaista ongelmia ja myös vaikeuksia vastata aikuisen hoivaan. Lasten vaikeudet heijastuvat erilaisina vuorovaikutuksen ongelmina aikuisten sekä muiden lasten kanssa toimittaessa.

Haasteellisen käyttäytymisen taustalla on usein kehityksellisiä neuropsykiatrisia vaikeuksia, esimerkiksi vaikea-asteinen tarkkaavuuden ja impulsisäätelyn sekä toiminnanohjaamisen vaikeus, autismitietäminen häiriö tai Touretten oireyhtymä. Neuropsykiatrisissa häiriöissä ympäristö voi tuntua erityisen kuormittavalta ja lapsen sisäinen maailma voi näyttäytyä hyvin haavoittuneena. (Kultti-Lavikainen, 2015). Lapsilla voi olla hankalia traumakokemuksia. Lähes kaikilla toiminnassa mukana olevilla lapsilla on lastenpsykiatrian hoitokontakti ja lastensuojelun tukitoimia.

TEORIATAUSTA

Oppimisympäristöön kuntouttavaa työskentelyä ohjaa vuorovaikutteisen kehitypsykoterapian (Dyadic Developmental Psychotherapy) PACE-asenne, jossa lapsen haasteelliseen käytökseen vastataan ystävällisyydellä ja myötätunnolla. DDP-terapian juuret ovat kiintymysteoriassa ja siihen yhdistyy viimeaikainen neurotieteellinen tutkimustieto varhaisten ihmissuhteiden merkityksestä sosiaalisessa kehityksessä, itsesäätelyssä sekä tunteiden säätelyn kehittämisessä (Hughes & Baylin, 2012; Rennie, 2016). Itsesäätelyn kehitykseen ja rakentumiseen vaikuttavat lapsen varhainen turvallisuuden kokeminen ja kiintymyssuhteiden laatu. Kiintymyssuhde -termillä kuvataan

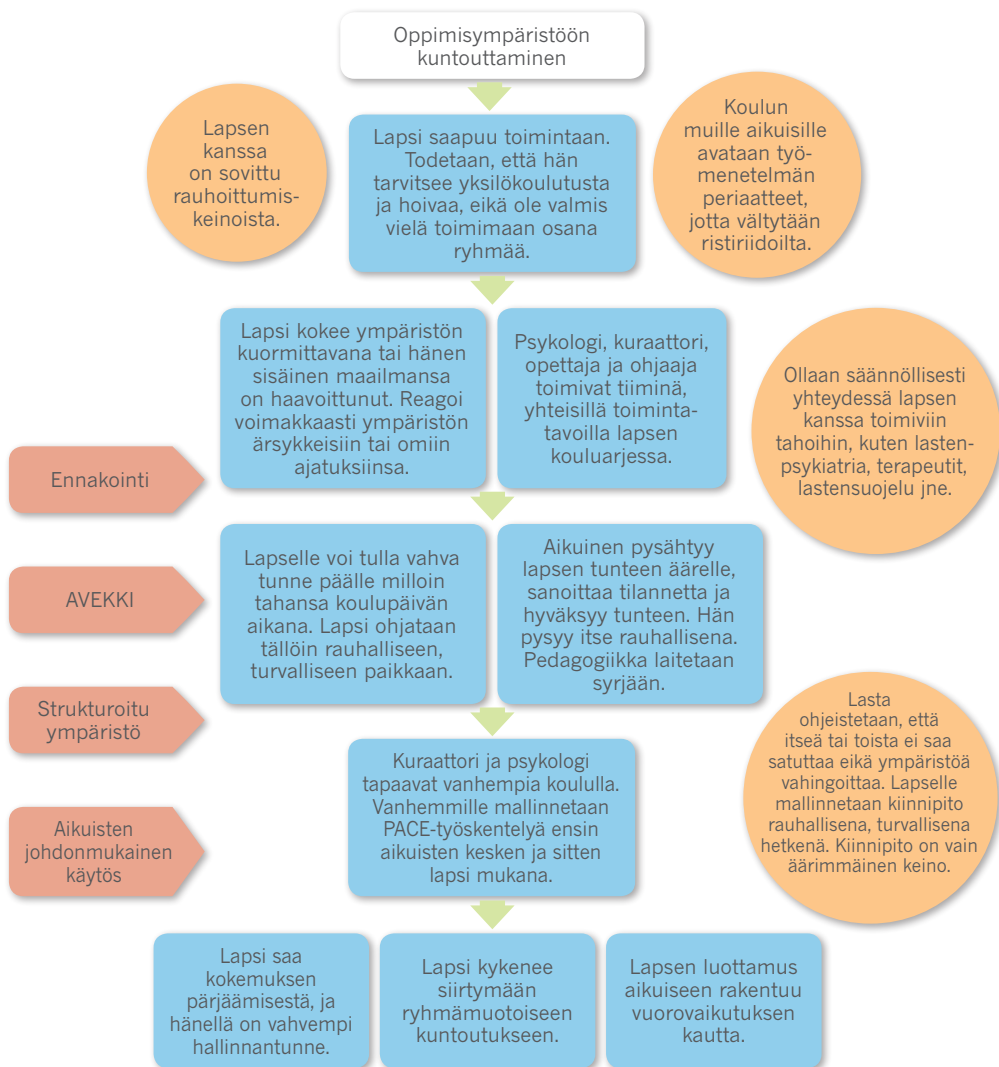
kahden ihmisen välistä tunnesidettä. Turvallisessa kiintymyssuhteessa aikuisen ja lapsen välinen yhteys voidaan kuvata intensiivisenä ja hyväksyvänä aivoista aivoihin tapahtuvana vuorovaikutteisena keskusteluna (Hughes & Baylin, 2012; Rennie, 2016). Hyvän kiintymyssuhdevuorovaikutuksen kautta aikuinen voi rakentaa lapselle kuvaa toisista ihmisistä luottamuksen arvoisina. Säätelyn taitojen rakentumisessa aikuisen ja lapsen vastavuoroinen vuorovaikutus on nähty erityisen tärkeänä. Hyvässä vuorovaikutuksessa aikuinen kykenee säätämään omia tunteitaan, tunnistamaan lapsen tunteita ja antamaan niille tilaa, ja sitä kautta lapsen oma säätely voi vaiheittain kehittyä.

On tärkeä ymmärtää lapsen nykyinen vaikea käyttäytyminen menneiden kokemusten heijastumana (Hirvonen, 2017). Lapsen varhaiset kokemukset vaikuttavat lapsen kehitykseen ja tunteisiin, ja siihen miten lapsi havaitsee ja tulkitsee asioita. Kiintymyssuhdeteoriassa lähdetään siitä ajatuksesta, että varhaisten kiintymys- ja vuorovaikutusmallien pohjalta lapselle kehittyvä sisäinen työskentelymalli ohjaa lapsen ajattelua ja vaikuttaa muun muassa myöhempisiin ihmissuhteisiin (Becker-Weidman, 2008 ja 2013; Hughes, 2011). Aiemmat kokemukset saattavat vaikuttaa vahvasti lapsen oletuksiin siitä, miten ihmissuhteet toimivat, jolloin lapsen on vaikea ottaa vastaan uusia kokemuksia ja tunteita, ja oppia uudenlaisia ongelmanratkaisukeinoja. Positiivisessa, vuorovaikutteisessa ja turvallisessa ihmissuhteessa lapsi alkaa ottaa vastaan uusia kokemuksia ja tunteita. Vanhan työskentelymallin rinnalle rakentuu uudenlaisia

työskentelymalleja, ja lapsi oppii uudenlaisen tavan olla vuorovaikutuksessa (Becker-Weidman, 2008 ja 2013; Hughes, 2011).

PACE-asennetta käyttämällä voidaan luoda yhteys aikuisen ja lapsen välille. Aikuisen omaksuma PACE-asenne ikään kuin avaa lapselle polun mennä eteenpäin, ja aikuinen välttää joutumasta lapsen kanssa hankalaan

vastakkainasettelun tilaan, eipäs-juupasväittelyyn, aikuinen kääntää ja lapsi vastustaa -umpikujan. Oppimisympäristöön kuntouttavalla toiminnalla tavoitellaan sitä, että kun lapsi oppii sanoittamaan hankaliakin tunnetiloja ja kokemuksia ja käyttämään rakentavia keinoja tunteidensa käsittelemiseen ja hallitsemiseen, häneltä vapautuu energiaa uuden oppimiseen ja ryhmässä toimimiseen.

Kuvio 1. Kuvaus oppimisympäristöön kuntouttavan toiminnan työmenetelmästä.

PACE-ASENTEEN SOVELTAMINEN KOULUN ARJESSA

Moniammatillinen kuntouttava työskentely

Oppimisympäristöön kuntouttava toiminta on psykologin, kuraattorin, opettajan ja koulunkäynninohjaajan moniammatillista ja intensiivistä työskentelyä. PACE-asenne on kaikkien lasten kanssa toimivien aikuisten käytössä, ja se ikään kuin ”virtaa” läpi lapsen koulupäivän ja on myös mukana kodin arjessa. Kouluarjessa tiimi suunnittelee yhdessä lapsen kuntoutusta ja ohjausta ja on tiiviisti yhteydessä erikoissairaanhoidon ja kuntouttavien tahoihin, jotta eri toimijoilla olisi yhtenäinen linja kuntoutuksessa ja mahdollisimman hyvä kokonaiskuva lapsen tilanteesta. (Kuvio 1.)

Vanhemmat otetaan lapsen kuntoutusprosessiin mukaan. Tavoitteena on tukea lapsen ja vanhemman myönteistä suhdetta ja sanoittaa vanhemmalle, kuinka lapsessa olevaa hyvää voi vahvistaa (Baylin & Hughes, 2012; Golding, 2014). Koko toiminnan kannalta on olennaista sitouttaa vanhemmat alusta asti mukaan lapsen kuntoutukseen. Kuraattori tapaa perhettä kotona sekä koululla. Kuraattori onkin tärkeä viestinviejä kodin ja koulun välillä. Kuraattori voi tavata perhettä myös työparina psykologin kanssa ja opettaja ja ohjaaja osallistuvat perhetapeisiin tarvittaessa.

Perhetyössä tavoitteena on tukea vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta PACE-asenteen kautta. Lapsen haastava käytös saattaa tuntua aikuisesta sietämättömältä, eikä vanhempi siinä tilanteessa pysty kohtaamaan lapsen vahvaa

tunnetta. Perhetyössä vanhempaa tuetaan ottamaan vastaan lapsen vuorovaikutusyrityksiä ja näkemään tarvitseva lapsi haastavan käytöksen takana. Lapsen kuormittuneisuus voi purkautua väkivaltaisena käytöksenä ja tottelemattomuutena; vanhemman on hyvä ymmärtää, että lapsen hyvin varhaisetkin kokemukset voivat tulla esille nykyhetkessä. Ajatuksena on se, että kun vanhempi saa lisää voimavaroja, hänellä on paremmat edellytykset kohdata lapsi ja toimia johdonmukaisesti ja ennakoivasti.

Viikoittaisessa psykologin yksilökuntoutuksessa on ensiarvoisen tärkeää, että PACE-vuorovaikutuksen kautta lapseen syntyy luottamuksellinen ja hyvä suhde. Ennakoitavuus on tärkeää, ja siksi viikko-ohjelmaan kuuluvat aina samaan aikaan pidettävät psykologin tapaamiset, keskustelut, tehtävät sekä loppupelit ja -leikit. Lapselle tulee kokemus siitä, että hän on tärkeä ja hänen asioilleen on oma yksityinen aika ja paikka. Lapsen on tärkeä kokea, että aikuinen kestää hänen voimakkaakin tunteitaan suuttumatta ja että tunteista voi siten turvallisesti puhua. Vaikeista kokemuksista ja voimakkaista tunteista puhumista voi helpottaa toiminnan kautta. Esimerkkinä erään lapsen kanssa psykologin tapaaminen alkoi aina, usean kuukauden ajan, säkkituolimajan rakentamisella, ja heidän istussaan siinä majassa lapsi alkoi vähän kerrallaan avautua vuorovaikutukseen aikuisen kanssa. Suhteen rakentumisen kautta mahdollistuu myös kognitiivinen kuntoutuminen. Psykologin tarjoama kahdenkeskinen kuntoutus muotoutuu lapsen neuropsykiatristen ja kognitiivisten vaikeuksien mukaan. Kognitiivisista

taidoista tarkkaavuuden ja impuls-
sin säätely sekä toiminnan ohjaaminen
ovat keskeisiä kuntoutettavia taitoja.
Oppimisvalmiuksia voidaan tarken-
taa neuropsykologisella tutkimuksella.
Oppimiseen liittyvien vaikeuksien kun-
touttaminen rajatusti on perusteltua, kun
esimerkiksi lukemisen taidon oppiminen
tuo onnistumisen kokemusta ja vahvis-
taa lapsen luottamusta omaan kykyyn
oppia. Lapsen ymmärryksen lisääminen
omasta vaikeudestaan on keskeistä.

Ryhmämuotoinen kuntoutus on
tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettelua
erillisellä viikoittaisella oppitunnilla. Ryh-
mäkuntoutustunneilla harjoitellaan rau-
hoittumiskeinoja ja opetellaan aggression
hallintaa, ja käytössä ovat muun muassa
Askeleittain-materiaali ja lasten mindful-
ness-harjoitteet. PACE-asenne kulkee kai-
ken toiminnan läpäisevänä koulupäivissä.
Kun lapsella tulee vahva tunne päälle,
muu toiminta pysäytetään, tunteille anne-
taan aikaa ja sitä sanoitetaan. Lukujärjes-
tyksessä on erikseen myös lautapelitunti;
lapset harjoittelevat pelien kautta sosiaa-
listen- ja kaveritaitojen ohella myös itse-
säätelyä. Käytännössä tunne- ja sosiaa-
lisiä taitoja harjoitellaan koulun arjessa
koko ajan ja työskentely oppitunneilla on
usein moniammatillista. Ohjaajan rooli
opettajan työparina on merkittävä. Tär-
keää on saumaton yhteistyö ja jatkuva
vuoropuhelu lasten toimintakyvystä; tällöin
kyetään ennakoimaan tilanteet mahdolli-
simman pitkälle.

Esimerkki PACE-asenteeseen keskittyvästä vuoropuhelusta opettajan ja oppilaan välillä

8-vuotias oppilas aloittaa koulunkäynnin ti-
lanteessa, jossa hän ei kykene toimimaan

osana ryhmää. Hänellä on isoja tunne-elä-
män haasteita; pienikin pettymys, vastoin-
käyminen, oppilaan omat ajatukset tai luok-
katoverin vääränlainen katse saattavat
laukaista tunnereaktion, jonka aikana oppi-
las ulisee, käpertyy työpöydän alle kasvat
käsiin piilotettuna tai istuu selkä muuhun
ryhmään päin. Voimakkaan tunteen vallas-
sa oppilas saattaa yrittää satuttaa itseään
tai vahingoittaa ympäristöä. Näitä vahvoja
tunnepurkauksia ja niihin jumittumisia tulee
useita kertoja päivässä. Oppilaan tunnetila
on ajoittain niin vahva, että häneen on vai-
kea saada kontaktia. Näissä tilanteissa mui-
den oppilaiden on siirryttävä opiskelemaan
toiseen tilaan tai 8-vuotias siirtyy itse toi-
saalle, ja näin hänen ei tarvitse kokea häpe-
än tunnetta luokkatovereiden edessä.

Lasta on lähestyttävä varovaisen
hienovaraisesti asettuen oppilaan tasolle
lattiarajaan, sopivan etäisyyden päähän,
tunnustellen, kuinka lähelle oppilas antaa
aikuisen tulla. Opettaja välttää tuomitse-
vaa puhetapaa ja käyttäytymiseen liittyvää
korjaavaa palautetta, koska silloin aikuinen
ja lapsi joutuvat turhaan vastakkainasette-
luun. Opettaja luopuu auktoriteetistaan ja
heittäytyy ratkomaan tilannetta yhdessä
lapsen kanssa, jolloin lapselle tulee koke-
mus hyväksynnästä ja kuulluksi tulemi-
sestä. Sanallinen vuoropuhelu käynnis-
tyy PACE-asenteen kautta. Voimakkaassa
tunnetilassa lapsen voi olla vaikea löytää
sanoja kuvaamaan kokemustaan, ja sen
vuoksi opettaja pyrkii sanoittamaan ja tut-
kimaan sitä, miltä lapsesta mahdollisesti
tuntuu ja mitä hän ajattelee. Esimerkin on
kirjoittanut PACE-asennetta työssään käyt-
tävä opettaja.

Opettaja: ”Huomasin, että nyt sinulle tuli iso
tunne päälle. Minua alkoi mietityttää, kun sinä

tuolla tavalla aloit huutamaan, että mitähän se voisi olla, mikä sai sinut reagoimaan noin? Onko ok, jos yritämme selvittää sitä yhdessä?”

Tuumailen tilannetta ääneen ja samalla ilmaisen lapselle, että olen huomannut hänen reaktionsa. Ilmaisen sanallisesti, että hyväksyn lapsen tunteen ja olen utelias kuulemaan siitä lisää. Pidän ääneni kepeänä ja, uteliaana, asenteeni lapseen johdonmukaisena, en lähde kuitenkaan hassuttelemaan. Olemukseni on rauhallinen. Hakeudun fyysisesti lapsen tasolle, jolloin voin saada häneen helposti katsekontaktin hänen niin halutessaan. Olemukseni viestittää lapselle, että olen utelias tutkimaan mahdollisuuksia, ajatuksia, toiveita ja tunteita, joita tilanteessa syntyy. Teen tunteesta arvauksia, en tulkintoja. Tyydyn siihen, että arvaukseni voivat olla väärinä. Mikäli lapsi osoittaa kiusaantuvansa katseestani, annan tilaa välttämättä suoraa katsekontaktia. Sanoitan tilannetta lapselle. Oppilas kyyhöttää edelleen pöydän alla. Näen oppilaan olemuksesta, että hän on yhä voimakkaan tunteen vallassa ja varautunut. Oppilas ei kykene ottamaan katsekontaktia.

Opettaja: ”Minusta näyttää siltä, että sinua nyt harmittaa tosi kovasti. Olenko oikeassa?”

Oma rauhallinen tunnetilani vakauttaa myös lapsen tunnetilaa antaen kuitenkin tilan oppilaan raivoisille tunteille.

Oppilas: [Huutaa vastauksen] ”Mä vihaan tätä, kukaan ei tajua!”

Opettaja: ”Ok. Sinä vihaat tätä. Huomasinkin, että sinulle tuli iso harmitus. Hienoa, että kerroit minulle.”

Toistan rauhallisella äänellä oppilaan sanat, jotta oppilas kokee minun kuulleen ja ymmärtäneen ja hyväksyneen tunteen.

Opettaja: ”Mietin, että mistähän sinulle tuli sellainen tunne, että kukaan ei tajua. Haluaisitko kertoa tarkemmin?”

Osoitan lapselle empatiaa, eli sen, että kykenen kokemaan hänen tunteitaan.

Oppilas: ”Mene pois!” [Kiroilee ja kolistelee tuolia, itkeekin.]

Opettaja: ”Huomaan, että tarvitset tilaa, se on ok. Minusta näyttää, että et taida olla vielä valmis keskustelemaan tästä. Menen tähän kauemmas, olen tässä lähettyvillä, jos tarvitset minua. Ja jos yrität satuttaa itseäsi, sitä en voi antaa sinun tehdä. Jos sinusta tuntuu, että sinun tarvitsee purkaa kiukkuasi esimerkiksi hakkaamalla jotakin, voit hakata tätä säkkituolia.”

Pidän ääneni rauhallisena, katson oppilasta rauhallisesti viestittäkseni, että minulla ei ole mitään hätää, en ole vihainen ja hyväksyn hänen kiukkunsa. Siirryn samalla hieman kauemmas oppilaasta ja tuon hänen lähettyvilleen säkkituolin.

Oppilas: [Huutaa vastauksen] ”Eilenkään mua ei tultu hakemaan iltiksestä (iltapäiväkerho) vaikka sanoin niille, että en jaksa olla siellä!”

Oppilas puristaa tuolia ja on yhä pöydän alla, mutta vilkaisee jo aikuiseen päin. Huomaan, että oppilas on jo valmiimpi jonkinlaiseen vuorovaikutukseen. Hakeudun vähän lähemmäs kyykkyyyn ja katson häntä silmiin myötätuntoisesti.

Opettaja: ”Niinkö siinä kävi? Olipa hyvä, kun kerroit. Minusta näyttää, että olet nytkin aika väsynyt ja turhautunut, olenko oikeassa? Ymmärrän hyvin, että pitkä päivä väsyttää.”

Oppilas on lakannut puristamasta tai kolistelemasta tuolia, ja ääni on rauhoittunut itkunsekaisesta huutamisesta. Oppilas on edelleen tunteen vallassa, mutta kykenee jo katsomaan välillä minuun päin.

Opettaja: ”Haluaisitko tulla pois sieltä pöydän alta tähän säkkituolille tai omalle paikalle istumaan, niin on vähän mukavampi? Haen sinulle vettä ja pyyhkeitä, saat pyyhittyä kasvosi, jutellaan sitten lisää. Tässä on myös kyniä ja pappeja, jos haluat piirtää siitä, mikä sinua harmittaa.”

Oppilas saattaa sanoittaa minulle myös muita harmituksen aiheita, jotka hänen mieltään painavat. Samalla oppilas piirtelee oman pöydän ääressä, ja voimme keskustella myös piirustuksesta.

Opettaja: ”Huomaan, että olet jo hieman rauhoittunut. Oliko jokin muu asia vielä, mikä sinua harmitti? Se on ok, että sinua kiukuttaa ja harmittaa, ja on hienoa, että uskalsit näyttää sen ison tunteen minulle.”

Olemme päässeet oppilaan kanssa samalla aaltopituudelle, ja kun huomaan, että on aika mennä eteenpäin, keksin jonkin muun puheenaiheen, jotta voimme jatkaa koulupäivää luontevasti.

KOKEMUKSIA TYÖMENETELMÄSTÄ

Käyttäytymisellään vaikeasti oireilevat lapset ovat yhä nuorempia (mm.

Puustjärvi 2018a ja b), ja käytännön työssä olemme huomanneet, että selvästi alle kouluikäisen lapsen aggressionhallintaan tarvitaan päiväkodissakin useampi aikuinen. Käytöshäiriöisten lasten auttaminen on perinteisesti hoidettu päivähoidon ja koulun ulkopuolella, vaikka kuntoutus voisi tapahtua lasten arkiympäristössä ja olla osa oppimista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvitystyöryhmän tuoreen raportin (2018) ja työryhmässä mukana olleen lastenpsykiatri Matti Kaivosojan mukaan (2018) tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tukeminen tulisi integroida mahdollisimman pitkälle varhaiskasvatuksen ja opetuksen arkeen.

Kouluympäristössä opettajalla täytyy olla herkkyyttä ja taitoa kohdata haastavasti käyttäytyvä lapsi ja hänen vaikeatkin tunteensa hyväksyvästi. Hankalien tilanteiden käsittely vaatii opettajalta aikaa ja pysähtymistä, jolloin pedagogiikka laitetaan hetkeksi syrjään ja mennään ikään kuin lapsen ehdoilla. Opettaja ei ole terapeutti, mutta hän voi käyttää työssään terapeuttisia elementtejä. Opettajan on kyettävä heittäytymään tilanteisiin avoimesti ja rohkeasti, koska etenemiseen ei ole olemassa valmista käsikirjoitusta.

Oppimisympäristöön kuntouttavassa toiminnassa opettaja vastaa kouluarjessa lapsen kuntoutuksesta yhteistyössä ohjaajan, psykologin ja kuraattorin kanssa. Vaikka työskentelyn tavoitteena onkin lapsen käyttäytymisen muutos, opettaja ei lähde haastamaan ja muuttamaan lapsen käyttäytymistä juuri sillä hetkellä, kun lapsi käyttäytyy haastavasti ja on voimakkaiden tunteiden vallassa. Pienen lapsen kohdalla hankala käytös

on helppo hyväksyä, mutta kouluikäistä lasta kohtaan aikuisen asennoituminen muuttuu ja oppilaalta odotetaan jo käyttäytymisen säätelyn taitoja. Opettajan on tärkeä nähdä lapsen nykyisen haastavan käyttäytymisen taakse ja ymmärtää, että hankalien kokemustensa takia lapsella ei ole ollut mahdollisuutta kohdata turvallisesti tunteitaan ja opetella säätelemään niitä. Kouluikäisenkin käyttäytymisen säätely voi olla hyvin pienen lapsen tasolla. Tiedostamalla lapsen vaikeudet ja PACE-asennetta käyttämällä opettaja pystyy haastavissakin tilanteissa olemaan rauhallinen ja pikkuhiljaa rakentamaan turvallista ja luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta lapseen, jolloin lapsi voi päästää aikuisen mukaan tunteiden käsittelyyn ja säätelyyn; eräs 8-vuotias sanoitti kokemusta aikuisen huolenpidosta ja hyväksynnästä sanoin: ”Te aikuisethan rakastatte meidät lapset ihan hengiltä”.

Tilanteiden sanoittaminen PACE-asenteen mukaisesti on vaikeissa tunnepohjaisissa kokemuksissa erityisen tärkeää, samoin lapsen oman kokemuksen kuuleminen ja hyväksyminen ovat ensisijaisia, koska ihmisellä on valtava tarve tulla kuulluksi. Turvallisessa suhteessa tunteet kuullaan ja käsitellään, jolloin syntyy turvallista kiintymystä. Kasvatuksessa ja opetuksessa yhtenä lähtökohtana tulisikin olla turvallisuuden ja luottamuksen rakentaminen (Becker-Weidman & Hughes, 2008; Karpainen & Pihlava, 2016.)

Kokemuksemme mukaan ensimmäisiä merkkejä luottamuksellisen suhteen rakentumisesta aikuisen ja lapsen välille on nähtävissä puolen vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on aloittanut kuntouttavassa toiminnassa. Lapsen käyttäytymisensä ensimmäisiä muutoksia voivat olla

katsekontaktin ottaminen aikuisen sekä se, että lapsi tarjoaa aikuiselle mahdollisuutta vuorovaikutukseen. Voimakkaan tunteen vallassa lapsi voi huutaa aikuista pysymään hiljaa, mutta sallii kuitenkin aikuisen olla läsnä samassa huoneessa, ja hetken hiljaisuuden jälkeen lapsi voi aloittaakin keskustelun.

Tunteiden tunnistamista ja säätelyä lapsen on tärkeä harjoitella yksilöllisesti yhdessä tutun aikuisen kanssa ja sitten pienessä opetusryhmässä. Lapsen sanossa ”Minä olen nyt vihainen!” aikuinen vahvistaa hyvää lapsessa eli kehuu lasta siitä, että tämä on osannut tunnistaa sisällään olevan tunteen. Säätelyn taitojen kehittyessä lapselle tulee yhä enemmän onnistumisen kokemusta siitä, että hän myös pärjää sisällään olevan voimakkaan tunteen kanssa. Itsetunto vahvistuu onnistumisen kokemusten kautta ja lapsi alkaa rohkeammin ottaa käyttöön keinoja pärjätä esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa ikätovereiden kanssa, ja kaveruussuhteita alkaa kehittyä. Käyttäytymisen säätelyn taidon ohella vahvistuvat myös tärkeät toiminnanohjauksen taidot. Kun oppilas on saanut harjoitella käyttäytymisen säatelemisen taitoja ensin pienessä opetusryhmässä, hän voi myöhemmin siirtyä isompaan luokkaan. Hyvien käytänteiden on tärkeä siirtyä oppilaan mukana myös yleisopetukseen (Kokkonen, 2018). Kun koko koulu toimii samoilla toimintaperiaatteilla kuin pienryhmä, on oppilaalla johdonmukainen ja ennakoitavissa oleva toimintaympäristö.

Joensuussa toteutettavan moniammatillisen, oppimisympäristöön kuntouttavan työskentelyn kautta olemme päässeet auttamaan käytöksellään hankalasti oireilevia, vaativan erityisen tuen

lapsia kouluympäristössä. Kolmen vuoden aikana luokkamuotoisessa kuntoutuksessa on ollut mukana yhteensä 15 oppilasta ja heistä viisi on siirtynyt yleisopetukseen viimeistään kahden vuoden kuluessa. Kolmella oppilaalla on ollut onnistuneita kokeiluja integraatiosta yleisopetukseen. Lisäksi kolmelle oppilaalle on suunnitteilla integraatiokokeilujen aloittaminen. 15 oppilaasta kolme on pitkäaikaisemmin kuntoutettavia. Muun muassa lastenpsykiatrian sairaalaopetukseen ja osastolle ohjautui kevään 2018 aikana vähemmän alakouluikäisiä käytöshäiriöisiä lapsia kuin aikaisemmin.

Tämän tyypistä intensiivistä, moniammatillista kouluympäristössä tapahtuvaa kuntoutustoimintaa on Joensuussa kokeiltu vasta kolmen vuoden ajan, ja toimintaa sekä kuntoutusmallia kehitellään edelleen. Jatkossa kuntouttavan työotteen laajentaminen varhaiskasvatukseen sekä perhetyömallin kehittäminen (vrt. Käypä hoito-suositus) on nähty tärkeiksi asioiksi. Kolmen toimintavuoden aikana on käynyt selväksi, että poikkeuksellisen intensiivinen resursointi (psykologi ja kuraattori mukana kouluarjessa) on kannattanut, ja yhteinen kokemuksemme onkin se, että moniammatillisesti toteutettavan PACE-asenteen kautta olemme saaneet kouluun tehokkaan välineen toimia ja auttaa.

KIRJOITTAJATIEDOT:

Riitta Tanskanen, KM, psykologi, toimii psykologina Joensuun kaupungissa, oppimisympäristöön kuntouttavassa toiminnassa. Tehnyt DDP-teoriaopintoja ja toimii neuropsykologian erikoispsykologin ohjauksessa.

Liisa Piironen, KM, erityisluokanopettaja, ratkaisukeksinen neuropsykiatrinen valmentaja, toimii opettajana Joensuun kaupungissa, oppimisympäristöön kuntouttavassa toiminnassa.

LÄHTEET

- Becker-Weidman, A. (2013). DDP-aapinen. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia pähkinänkuoressa. Tampere: PT-Kustannus.
- Becker-Weidman, A. & Hughes, D. (2008). Dyadic developmental psychotherapy: an evidence-based treatment for children with complex trauma and disorders of attachment. *Child & Family Social Work*, 13(3), 329 - 337.
- Becker-Weidman, A. & Shell, D. (toim.) (2008) Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymys-häiriön hoidossa. Tampere: PT-Kustannus.
- Golding, K. S. (2014). Hoitava kiintymys – terapeutin vanhemmuus. Turvattomuutta ja traumoja kokeneiden lasten ja nuorten kasvuun tukeminen. Käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille. Tampere: PT-kustannus.
- Heinonen, O.-P., Ikonen, A.-K., Kaivosoja, M. & Reina, T. (2018). Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi. Selvitys lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnista muuttuvassa toimintaympäristössä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 8/2018. Helsinki: STM.
- Hirvonen, M. (2017). Kiintymysperusteinen työskentely erityislasten kanssa -koulutus 20.9.2017 Joensuu. Tietotaito Group.
- Hughes, A. (2011). Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Tampere: PT-Kustannus.
- Hughes, D. A. (2015). DDP-työkirja. Kiintymyskeskeinen perheterapia – vuorovaikutteinen psykoterapia. Tampere: PT-kustannus.
- Hughes, D. A. & Baylin, J. (2012). Brain-Based Parenting. The Neuroscience on Caregiving for Healthy Attachment. New York: W. W. Norton & Company.
- Kaivosoja, M. (2018). Lastenpsykiatri toisi käytöshäiriöisille lapsille avun kouluun – "Miksi avun saamisen pitäisi olla vaikeaa?" YLE:n artikkeli 13.8.2018.
- Karppinen, A. & Pihlava, P. (2016). Turvallinen vuorovaikutus kasvun ja oppimisen perustana. Teoksessa A. Ahtola (toim.) Psykykinen hyvinvointi ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kokkonen, A. (2018). Pienen ja vähän isommankin lapsen aggressiivisuus –koulutus 30.1.2018 Kuopio. Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri. Kuopion yliopistollinen sairaala.
- Kultti-Lavikainen, N. (2015). Keskustelu vierailulla Niilo Mäki Instituutin lastentutkimuskeskuksen psykologien luona 27.10.2015.
- Kultti-Lavikainen, N. (2018). Lasten psykiatriset ongelmat alle kouluikäisissä ja ongelmien

- kytkeytyminen kouluin oppimisvaikeuksiin -koulutus 4.5.2018 Turku.
- Puustjärvi, A. (2018a). Pienen ja vähän isommankin lapsen aggressiivisuus -koulutus. Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri. 30.1.2018 Kuopio. Kuopion yliopistollinen sairaala.
- Puustjärvi, A. (2018b), "Aggressiivisiä kohtauksia, joissa särky tavaroina ja ihmisiäkin" – Ahdistuneiden lasten ja nuorten joukko kasvaa erikoissairaanhoidossa, vahingollista käytöstä voi ilmetä jo alle kouluikäisenä. YLE:n artikkeli 27.9.2018.
- Rennicke, C. (2016). DDP-menetelmän peruskurssi. PT-kustannus ja DDP Finland. 7.-10.11.2016. Tampere.
- Käypä hoito -suositus. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suositukset/suositus?id=hoi50118>.